

Neretva

IS P R A V K A

1. Na str. 56, na kraju prvog pasusa, omaškom je ispuštena fusnota 26a, koja glasi: *»Rušenje mostova izvršeno je sa ciljem obmane neprijatelja o pravcu proboja Glavne operativne grupe. Ovu zamisao je razvoj događaja potvrdio kao pravilnu, time što je manevar potpuno uspeo i željeni cilj je postignut«.* (Primedba Redakcije).

2. Na str. 157, kraj prvog pasusa: »To, a ne taktička varka,...« treba brisati do kraja pasusa.

Fusnota br. 19 treba da glasi: *»Pod pojmom 'mera sigurnosti' podrazumevam i manevar radi obmane neprijatelja o daljim namerama naših snaga«.* (Primedba autora).

IZ RATNE PROŠLOSTI NAŠIH NARODA

KNJIGA ŠEZDESET SEDMA

POSEBNO IZDANJE

KNJIGA TRIDESET PRVA

UREDIVAČKI ODBOR

Petar BRAJOVIC, Ahmet DONLAGIC, Boško ĐURICKOVIC, Veljko KOVACEVIC, Viktor KUCAN, Nikola LJUBICIC, Branko PEROVIC, Franc SOTLAR, Svetislav SAVKOVIC — odgovorni urednik

NERETVA

Proleterske i udarne divizije
u bici na Neretvi

REDAKTORI

Ivan GLIGORIJEVIC, Živojin LJUBINKOVIC, Radomir PETKOVIC,
Radovan PANIC, Ivan RESETIC, Abdulah SARAJLIC

TEHNIČKI UREDNIK

Andro STRUGAR

KORICE

Miroslav VAJIC

VINJETE

Božidar JAKAC, Nikolaj PIRNAT, Branko SOTRA

PIŠU UČESNICI

NERETVA

ZBORNIK RADOVA
KNJIGA PRVA

VOJNOIZDAVACKI ZAVOD
BEOGRAD 1965.

U bici na Neretvi, moglo bi se reći, rješavala se sudbina naše revolucije. Tu su udruženi okupatori, Nijemci i Italijani, uz pomoć ustaške vojske i četnika Draže Mihailovića, koji su im se pridružili na Neretvi, započeli svoju do tada najveću ofanzivu protiv naše Narodnooslobodilačke vojske. Bila je to jedna od naših najslavnijih i ujedno najhumanijih bitaka. U njoj su njemačke i italijanske divizije bile žestoko tučene a četnici, koji su zajedno s Nijemcima i Italijanima jurišali na naše položaje, bili su desetkovani i zadobili su takav udarac od koga se više nisu mogli oporaviti.

To je bila jedna od najinteresantnijih bitaka po primjeni manevra, a naročito zbog uspješnog manevrisanja po unutrašnjim pravcima. Za vrijeme njenog trajanja postojala je nevjerovatna frekvencija u saobraćaju. Kamioni su neprekidno prevozili ranjenike. Drugi su, u drugom pravcu, prevozili jedinice 4. crnogorske brigade, od Jablanice prema Prozoru, gdje su bile u tom trenutku najopasnije njemačke snage i ustaše. Brigada je stigla u najkritičnijem trenutku i na najugroženijem sektoru spriječila, u sadejstvu sa 7. divizijom i 3. krajiškom brigadom,

prodor Nijemaca u prozorsku kotlinu u kojoj su se nalazili naši ranjenici. Zahvaljujući tim manevrima i nevjerovatnoj dinamici borbi, kao i iskustvima koje su naši borci i rukovodioci stekli u tim i ranijim borbama, mi smo mogli da razbijemo gvozdeni obruč, spasimo ranjenike i da zatim nastavimo našu ofanzivu sa pet divizija u pravcu Crne Gore.

Šta su postigli Nijemci i Italijani u ovoj ofanzivi? Pretrpjeli su velike gubitke i izgubili ponovo čitavu teritoriju koju su mislili da zadrže i da unište Narodnooslobodilačku vojsku, jer su jedinice koje smo ostavili na tom terenu opet vrlo brzo zaposjele čitav taj prostor. Jedino su uspjeli da popale sela, opljačkaju stanovništvo, proliju potoke krvi, prisile desetine hiljada žena, djece i staraca da napuste svoja ognjišta i da bježe u snijegom zavijane šume ili da se povlače u druge krajeve, proganjani razbojničkim naletima avijacije koja ih je bombardovala i mitraljirala. Postigli su da je duh ogorčenja i mržnje prema njima još više porastao u narodu.

Bitka za ranjenike u četvrtoj ofanzivi bila je jedinstvena u svijetu. Mi smo preduzimali sve što je bilo moguće da ih zaštitimo. Naši borci nikada zbog toga nisu negodovali. To je za nas bio značajan moralni faktor, jer su ranjenici znali da neće biti ostavljeni. I upravo činjenica da su u izvjesnim situacijama ginula po dva do tri borca za jednog ranjenika još više je jačala moral naše vojske.

Za spasavanje ranjenika bilo je od posebnog značaja razbijanje njemačkih snaga kod Gornjeg Vakufa, gdje smo mi koncentrisali devet naših brigada u protivudaru. To je bila do tada naša najveća koncentracija snaga na jednom operacijskom pravcu. Borba je bila žestoka. U borbama za Prozor i u dolini Neretve mi smo razbili italijansku diviziju »Murde« i zaplijenili njene tenkove i topove.

Pošto sam dobio izvještaj o situaciji na Maklenu, naredio sam da se 12 haubica izvuče na Makljen, gdje je bio naš front. Dobro se sjećam te noći, kakvu nikad nisam vidio čak ni na filmu. Sa Makljena smo otvorili neprekidnu paljbu. Ogroman

prostor bio je sav u plamenu. Naše haubice su tukle sve do usijanja cijevi. Naredio sam da se municija ne štedi, već da se utroši sva koju smo imali, jer sam znao da ćemo poslije toga, zbog pokreta koji nam je predstojao, morati da bacimo topove u Neretvu. Nijemci su bili iznenađeni žestinom naše artiljerijske vatre i gotovo nisu smjeli ni da se jave sa svojim topovima. Sliku te noći i sjaj te vatre nikad neću zaboraviti. Kad je počela da djeluje neprijateljska artiljerija, naši borci se uopšte nisu obazirali na nju. Ložili su vatre i grijali se. Kad sam došao na Makljen kod naših artiljeraca, bilo je veoma hladno. Međutim, sa njihovih lica curio je znoj, jer su neprekidno donosili teške granate koje su ispaljivali na Nijemce.

Pošto smo razbili ove njemačke snage i bacili ih natrag, mi nismo krenuli za njima, jer je naš plan, od samog početka, bio da idemo u pravcu Crne Gore. Ali je najprije trebalo da razbijemo neprijatelja na zapadu, pa da onda krenemo na istok prema Konjicu. Međutim, zbog nepravilne ocjene situacije i pogrešnog postupka štaba 1. proletherske brigade koji je, umjesto da cijelom brigadom zatvori pravac od Sarajeva prema Konjicu, kako mu je bilo naređeno, razdvojio snage i jednim dijelom zatvorio pomenuti pravac, a drugim samoinicijativno izvršio napad na Konjic, naša zamisao je propala. Zbog toga nisu oslobodili ni Konjic, niti su spriječili prodor Nijemaca preko Ivan-sedla u grad, tako da kasnije, napadima jedinica 3. divizije nismo mogli da likvidiramo ovaj ojačani garnizon. Da smo u tome uspjeli, mi bismo prebacili ranjenike preko Konjica ka Glavatičevu, uštedjeli bismo ogromne žrtve i ne bismo morali da preko najvećih vrleti planine Prenja nosimo oko četiri hiljade ranjenika, praćeni neprekidnim bombardovanjem od strane neprijateljske avijacije i artiljerijskim plotunima od Konjica.

Šta smo mi sve preduzimali da bismo spasli ranjenike? Ne samo da smo odvajali borce da ih spasavaju nego smo odredili i čitavu Devetu dalmatinsku diviziju, dio Sedme divizije i zarobljenike da nose ranjenike i bolesnike kojih je bilo mnogo, naročito tifusara. To je bio veliki teret, ali i dug prema tim

•

drugovima. Razumije se, posljedice su bile teške, jer se većina boraca tih divizija zarazila tifusom od bolesnika koje su nosili, što je znatno smanjilo borbenu snagu naših udarnih jedinica. Bilo je slučajeva da su iscrpeni i gladni borci sjedeći umirali: čovjek je sjeo i više se nije digao; od velikog umora srce mu je popustilo. Teško je to bilo gledati.

Naša ideja da idemo prema Crnoj Gori od početka bila je u prvom planu i njoj je sve bilo podređeno. I kad sam naredio da se poruše mostovi na Neretvi, ja nisam mislio da idemo u drugom pravcu. U početku smo srušili samo jedan most. Kod mene je tada došao Vlado Šegrt, komandant Desete hercegovačke brigade, koji je kod Ostrošca naišao na jake četničke snage. O četničkoj koncentraciji snaga bili smo još ranije obaviješteni od drugova iz Crne Gore i Hercegovine i znali smo da se te jedinice postepeno kreću prema Kalinoviku i Mostaru. Donoseći ovu vijest, Šegrt mi je ispričao kako je naišao na jake četničke snage, koje su došle od Boračkog jezera i pružile žilav otpor. Bili su to četnici iz Vasojevića. Cim sam ovo saznao, odmah mi je bilo jasno o čemu se tu radi. Ja nisam znao tačno kolike su te četničke snage, ali mi je bio jasan vojno-politički karakter ove udružene akcije, kojom su Nijemci, Italijani, četnici i ustaše htjeli da nas samelju.

Pošto su se Nijemci preko Ivan-planine probili u Konjic i ojačali ovaj garnizon, mi smo se našli u vrlo teškoj situaciji. Tada sam naredio da se poruši i drugi, poslednji most kojim se moglo preći sa jedne obale Neretve na drugu. Rušenje ovog mosta predstavljalo je manevar — da bi Nijemci stekli utisak da idemo natrag — ali i zaštitu od iznenađenja sa te strane. Taj manevar je potpuno uspio. Nijemci su oslabili pritisak u dolini Neretve, a mi smo izgradili improvizovani most i prebacili ranjenike i jedinice preko rijeke. Nijemci su bili ubijedeni da ćemo ići za njima, jer smo ih razbili, a i željeli su da nas dovuču do Bugojna i Donjeg Vakufa, gdje su mislili da će nas uništiti. Može se reći da je rušenje prvog mosta bilo iz taktičkih-odbrambenih razloga, a rušenje drugog — radi taktičke

varke, sa ciljem maskiranja naših namjera. Odmah zatim naši su inženjeri izgradili pješački most na mjestu porušenog. Tako smo mi imali slobodan put na Prenj, koji je bio vrlo težak. Morali smo ići bespućem, po noći i po velikom snijegu. Da smo otišli za Nijemcima, mi bismo bili poraženi.

U toku ove bitke, neki naši komandanti, među kojima i neki drugovi oko Vrhovnog štaba, nisu mogli da se snađu i shvate šta se tu događa. Jer, oni su vodili računa samo o svom uskom sektoru, na kome su se nalazili. A, strategija je bila naša, Vrhovnog štaba.

Mene niko nije pitao zašto sam naredio da se poruše mostovi. Kasnije su svi vidjeli zbog čega je to učinjeno. Nijemci su se već bili povukli i nisu mogli ponovo da dođu da nam zatvore put. Da su to mogli da učine, mi bismo stradali.

Taj predah u borbi sa okupatorom iskoristili smo za obračun sa četnicima. Naša namjera nije bila da građanskim ratom rješavamo budućnost Jugoslavije. Naš osnovni cilj je bio da uništimo okupatore, koji su našli saradnike u ustašama, četnicima i drugim izdajnicima. Zbog te njihove saradnje sa okupatorom, naredio sam da se četnici unište i mi smo počeli definitivni obračun sa njima. Četnici su tu dobili snažan udarac i panika je zavladala u njihovim redovima. Brijali su kose i brade prije nego što su bili zarobljeni. Tu, na Neretvi, četnici su dobili udarac od koga se više nisu oporavili.

Pored borbe za ranjenike, u četvrtoj ofanzivi došla je do izražaja i borba za narod, za spasavanje ljudi. Sa nama su tada krenule desetine hiljada ljudi iz Korduna, Like, Banije i Bosanske krajine. Neprijateljska avijacija je neprekidno bombardovala duge kolone u kojima je bilo dosta staraca, žena i djece. I dok smo na jednoj strani brinuli o njima, na drugoj smo morali da vodimo borbu s neprijateljem. Koliko puta su ove nemoćne kolone izbjeglica bile masakrirane od neprijateljskih aviona, koliko je samo djece stradalo! Razumljivo je da je povlačenje naroda zajedno sa vojskom otežavalo naše borbene

akcije. Mi smo zbog toga morali i da dekoncentrišemo neke jedinice, što nam je svakako smetalo. Pa ipak, mi nismo mogli da odvajamo narod od sebe, iako nam je on stalno navlačio neprijateljsku avijaciju. Jer, neprijatelju nije bilo lako da otkrije vojnike, ali su civili otkrivali naše pokrete i kolone i zbog toga su nam Nijemci i ustaše bili stalno za petama.

Narod koji je išao sa nama, iako nemoćan, činio je sve da pomogne našim ranjenicima. Sjećam se jednog slučaja kada smo prešli Neretvu. Zatekao sam djevojku koja nije imala više od 16—17 godina kako sjedi kraj ranjenika koji umire. Krv mu curi iz rane i pomoći mu nema. Pošto je bilo očigledno da će ranjenik umrijeti i da je uzaludno čekanje uz njega, rekao sam djevojci da pode. Jer, ona ga nije mogla nositi. Pa ipak, djevojka nije htjela da ga ostavi, sjedila je pored njega i plakala. I taj slučaj pokazuje koliko su ti naši ljudi shvatili svoje dužnosti, pomažući, pored ostalog, požrtvovano i u spasavanju ranjenika.

Naše jedinice, sve naše borce, prožimao je duh najveće čvrstine i riješenosti da pošto-poto pobijedimo. Situacija je bila vrlo teška, ali nikakvog dezerterstva i malodušnosti kod nas nije bilo. Postojala je samo vjera da ćemo izaći iz tih teškoća.

I izašli smo kao pobjednici, zahvaljujući visokoj svijesti i moralnoj čvrstini naših boraca, odlučnosti i umješnosti rukovodilaca naših jedinica, od najnižih do najviših, i nepokolebljivom ubjedenju sviju nas koji smo učestvovali u toj bici da je naša borba pravedna i da se ona mora završiti našom pobjedom.

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'J. P. ...' with a long, sweeping horizontal line extending to the right.